

Szaktantermes oktatás (kabinet-rendszer) fejlődése a Csehszlovák Szocialista Köztársaság magyar tannyelvű iskoláiban

A cseh tannyelvű iskolák példájára megindult a szaktantermes oktatás a magyar tannyelvű iskolákban is.

E téren a nagymegyeri Általános Középiskola és a vele egy épületben levő Kilenc-éves Alapiskola érte el eddig a legjobb eredményeket.

Az iskola igazgatója Teleky Miklós a szaktantermes oktatás bevezetése előtt tanulmányozta a jó eredményekkel dolgozó észak-csehszlovákiai iskolákat, amelyek közül az első helyen áll: Dobrovice, Bakov, Závod.

Ezek az iskolák kívül az iskola igazgatósága arra törekedett, hogy a tantestület tagjai személyesen is megismerkedjenek a szaktantermes oktatással. A tantestület nemcsak az említett iskolákat tekintette meg, hanem a csehszlovákiai iskolákat is. A bratislavai Rózsavölgyi Iskolában és a bossani iskolában szerzett tapasztalatokat is eredményesen felhasználják.

Teleky Miklós igazgató 1962-ben a Szovjetunióban, Leningrádban, Moszkvában és Kijevben is tanulmányozta az internátusi és szaktantermes iskolák felépítését és munkáját.

Nagymegyeren a szaktantermes oktatást 1963. február 1-ével vezették be. Az iskola 1964-től szoros baráti kapcsolatban van a győri Majer Lajos Gimnáziummal is.

A nagymegyeri iskola az első időszakban főleg a formai változásokra törekedett, és egy fél évig az úgynevezett előkészítő időszakban főleg a kabinetek szervezésére fektették a főszűlyt.

A következő felépítésű szaktantermeket állították fel:

- a) Elementáris szaktantermet az 1. évfolyam számára,
- b) a 4–5. évfolyamban bevezették a fél szakosításos rendszert és
- c) a 6. osztálytól kezdve egészen az általános középiskola legmagasabb, azaz a III. osztályig szaktantermes rendszerben tanulnak a tanulók.

A tantermek a következők:

1. rajz és zene szaktanterem,
2. biológiai szaktanterem,
3. 2 szlovák nyelvi szaktanterem,
4. 2 magyar–oroszl szaktanterem,
5. 2 matematikai–ábr. szaktanterem,
6. kémia–fizikai szaktanterem,
7. a földrajz, történelem, állampolgári nevelés szaktantermei.

Az órárend összeállításánál ügyelni kellett arra, hogy megtartsák a *legkisebb mozgás elvét*, betartva a pedagógiai szempontokat is.

Az „*anyaosztály*” kérdését úgy oldották meg a középiskola három évfolyamában, hogy a szaktantermek egy része egy-egy évfolyam *alaposztálya* is.

Az órárend összeállításánál kitűnt, hogy például az a középiskola 1., 2. vagy 3. évfolyamban a tanítást mindig az „*anyaosztályban*” kezdik. A tanulók legtöbbet ebben az osztályban tartózkodnak. A 3. osztály osztályfőnöke Gyüre Lajos, aki a magyar nyelv és irodalom szaktanterem őre. A 3. évfolyamnak ez a szaktanterem az *alaposztálya*. Hasonlóképpen oldották meg a szlovák, orosz és matematikai szaktan-

termek kérdését is. Így egy-egy osztály felelős a szaktanterem belső rendjéért és tisztaságáért.

Az iskola tantestülete azt az osztályt, ahol a tanulók legtöbbet tartózkodnak, kétféle kifejezéssel illeti, ú. m.: „*anyaosztály*”, vagy „*alaposztály*”, ezek helyettesítik részben a régi klasszikus osztálytermeket az egyes évfolyamok részére.

A 6–9. évfolyamokban az alaposztályok kérdését úgy oldották meg, hogy a párhuzamos osztályok közös osztályt kaptak, mivel tantermük kevesebb van, mint évfolyamuk.

Az órarend összeállítását a következőképpen oldották meg:

Az A osztály az első két órát tölti az alaposztályban, ahol a matematika- és az anyanyelvi órákat látogatják, tehát az első két órát mindig az alaposztályban töltik, addig a B osztály szaktantermi foglalkozásban részesül. A nagyszünet után történik a váltás. Ez a megoldás az órarend összeállításánál kedvező, és így tantermet is nyernek.

A következő tanévben rátértek az egyes kabinetek speciális elrendezésére és kibővítésére.

Az első időszakban elsősorban a tantestület tagjai között kellett az egységes állásfoglalást kialakítani. A járásukban levő pedagógusok egy része bizalmatlanul fogadta ezen forradalmi átalakulást. Ezért az iskolának kézzel fogható eredményekkel be kellett igazolnia azt, hogy ezen tanítási rendszernek határozott eredményei vannak.

Néhányan csak kirakatot láttak az iskolában. Elfelejtették azt, hogy a formai változás törvényszerűen belső tartalmi változást is hoz.

Több napos ottani tanulmányom alkalmával az igazgató és igazgatóhelyettes kartárrsal való beszélgetés révén megtudtam, hogy az említett utóbbi cikk közlését azért tartották fontosnak, mivel 1963 őszén néhány csehországi és szlovákiai szaktantermes iskolát meglátogattak, melyeknek felépítését tüzetesebben vizsgálták, azt tapasztalták, hogy a sok célszerű megoldás mellett kevesebb figyelmet szentelnek az első évfolyam kivételével a 2–5. évfolyamoknak. A csehországi és szlovákiai szaktantermes iskoláktól sokat tanultak, azonban ők a 2–5. évfolyamokkal is tüzetesen foglalkoznak, ami a szaktantermes oktatást illeti. A nagymgyeri iskolában az I. osztálytól kezdve egészen a középiskola befejezéséig frontálisan végzik a szaktantermes oktatással kapcsolatos pedagógiai munkát.

Magyarországi négyosztályos alsó tagozat felépítésével szemben a Csehszlovák Szocialista Köztársaságunkban öt évfolyam van, ezért problematikussá vált az évfolyamok helyes csoportosítása.

Legnagyobb vita tárgyát képezi az elementáris időszak kérdése. Ugyanis nálunk az I. osztályban az első és második hónapban csupán játékos formában történik a tanulókkal való foglalkozás. A tanulók az olvasás, írás, számolás alapismereteit alaposan két év alatt sajátítják el, ezért az elementáris időszak kihúzódik a második évfolyamra is. Ez a kérdés nálunk is vita tárgyát képezi, de a gyakorlat és a kísérletek azt igazolják, hogy az első és második évfolyam felvezető rendszerű kapcsolása helyes.

A második osztályban az iskolai év elején tapasztaljuk, hogy bár a tanulók nagyobb százaléka már folyamatosan olvasott, szeptemberben sokan a nyári szünet után csak erősen szótárolva olvasnak. Több tanuló az első év végén csak addig jut el, hogy a betűket ugyan felismeri, de csak ismert szöveget képes elolvasni, vagy pedig egy-két betűt felcserél például sz–zs, d–b, ő–ü, ty–ly, n–m, ezeket egyaránt elvételi mind olvasásnál, mind az írásnál is.

Pedagógiai és pszichológiai szempontból ezért nagyon fontos, hogy egy pedagógus tanítsa a gyermekeket az I. és a II. osztályban.

A számtan tanítása az első és a második évfolyamban módszertanilag megegyezik. A második évfolyamban továbbra is ajánlatos a számonkérés, a kiegészítő, a felbontó vagy részekre bontó módszerek alkalmazása.

Ma már általában Csehszlovákia legnagyobb részében az iskolákban az I. és II. évfolyamot egy tanító tanítja. Ez azért is jó, mert a tanítónők munkája is így sokkal változatosabb, mintha éveken keresztül csak az elsőt tanítanák.

Több első osztályt tanító kartársnőt megkérdeztem erre vonatkozólag.

Ők egyöntetűen azt válaszolták az I. és II. osztály felmenő rendszerére vonatkozólag, hogy — a második évfolyamban kissé megpihenünk, mivel már ismerjük a tanulókat, ők is ismernek minket, ezért sokkal könnyebb a pedagógiai munkánk is. Allandóan az első évfolyamban tanítani eléggé fárasztó.

a) Az 1. és 2. évfolyam *első szakasz*.

b) A 3. évfolyam a *második szakasz*, mely önálló osztály. Ez az évfolyam a szerzett elementáris ismeretek megszilárdítására, valamint az ismeretek kiszélesítésére szolgál. Jó, ha a tanító ezt az évfolyamot éveken keresztül tanítja. Itt még nem kezdik meg a szakosítást, azonban zenéből és rajzból a nagymegyeri iskolában ez évfolyamban is szakos nevelő tanít. Itt már az új, modern tanítási eszközöket használják. Ezen évfolyamban már a tanulók életkoruknak megfelelő aktivitását is nagyszerűen kihasználják és a tanulókat elkészítik a félszakosított tanítási rendszerre.

c) A 4. és 5. évfolyam a *harmadik szakasz*, itt már félszakosított rendszerrel tanítanak. Itt is felmenő rendszert alkalmaznak és ez helyes is, mert így jobban elő tudják készíteni a tanulókat a 6. évfolyamra, ahol már teljes szakosított tanítás van. Ezt úgy oldják meg, hogy minden tanító, aki a 4–5. évfolyamban tanít *tehetsége szerint kapja a tantárgyakat* és azokat a párhuzamos osztályokban is tanítja, így több éven keresztül a saját maga által kiválasztott tantárgyakban kellő szaktudást és gyakorlatot szerezhethet. Egy anyagot több osztályban tanít, így kellőleg figyelheti és javíthatja a módszerét is. Továbbá évről évre gyarapíthatja szertárát, gyűjteményeit. A tanulókkal szemben is igényesebb, mert ő is alaposabban adja át az anyagot.

Mi az előnye a kisszakaszos tanítási rendszernek a tanulók szempontjából?

A tanuló már a negyedik évfolyamtól kezdve megszokja az alaposabb és rendszeresebb készülést. Több tanítótól tanul, így a tanítás különböző módszereivel találkozik, és ezért a hatodik osztályba zökkenőmentesen jut át. A tanulók előbb megismerkednek a szaktantermes oktatással, és az ezzel kapcsolatos tanteremváltással is.

A nagymegyeri Kilencéves Alapiskolában és az ottani Általános Középiskolában való hospitálásaim alatt láttam, hogy helyes a félszakosított tanítási rendszer bevezetése a 4. osztálytól kezdve, sőt ha erre a feltételek megvannak, akkor már ajánlatos részben a III. évfolyamtól ezt bevezetni. Ezzel a kérdéssel foglalkozott a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága is 1964. okt. 21-én.

Vladimir Koucky elvtárs, a CSKP–KB-nak titkára: „Az iskolaügy fejlesztésének feladatai és az ifjúság nevelése az iskolában” c. beszámolójában részletesen foglalkozik a félszakos tanítás bevezetésének problémájával.

A nagymegyeri iskola igazgatósága, valamint tantestülete rendszeres kapcsolatot tart fenn a körzetükben levő iskolákkal. Tervszerűen körzeti módszertani megbeszéléseket, mintatanításokat végeznek, és így adják át tapasztalataikat a többi iskolának. Ez iskolát jóformán állandóan különböző magyar tannyelvű iskolák pedagógusai látogatják meg, akik az itt szerzett tapasztalatok alapján szintén megkezdtek, illetve meg fogják kezdeni a szaktantermes oktatás kiépítését, így pl.: a királyhelmeci, a csatai, az aranyosi, a komáromi, a somorjai és még több más iskola is már bevezette a szaktantermes oktatást, és több iskolánál pedig most van folyamatban a kabinet-rendszer kiépítése.

A szaktantermes iskolák korszerű segédeszközökkel látják el magukat, a járási és felsőbb szervek, valamint a szülői munkaközösségek támogatásával.

A szaktantermes iskolákban az oktatás színvonala napról napra modernizálódik: minden pedagógus igyekszik a szaktantermi oktatásnak megfelelően új módszereket kialakítani, így pl.: az említett iskola pedagógusai így nyilatkoztak: „Mindnyájan érezzük, hogy a régi klasszikus formák szorítanak bennünket, az új környezet, az új keret valami mást kíván, mert a régi módszerek sokszor fékeznek a helyes kibontakozást. Így pl. az új típusú anyagátadás, új módszerű feleltetési módot kíván, ezért főleg a reáltantárgyaknál a minimumra kell csökkenteni a verbális feleltetési módot, és a tanuló felelése legyen cselekvő, aktív felelés.”

A nagymegyeri Általános Középiskolában a legutóbbi időszakban a következő órátípusok kezdtek meghonosodni: 1. Előkészítő és számonkérő óra. Ennek az órátípusnak egyik változatát a tanulók „műsoros órának” nevezték el. Ez az elnevezés különösen illik egy-egy íróról tartott összefoglaló órára, amikor a tanulók saját maguk, irodalmi színpadszerűen vezetik le az órát. A pedagógus az óra után megteszi a szükséges megjegyzéseit a tanulók munkájának a javítására vonatkozólag.

2. Riportszerű óra. Ezen az órán magnetofon felvételeket alkalmaznak.

3. Programozott tanítási óra.

4. Magnetofonnal, diafilmmel, lemezjátszóval kapcsolt óra.

5. Összehasonlító, bevezető órátípus.

A felsorolt órátípusok még nem egészen kiforrott órák, de a pedagógusoknak ezek az újszerű, változatos órák sok örömet és élményt nyújtottak és nyújtanak. A tanulók is kedvelik ezeket a hangulatos, változatos órákat.

Ezen órátípusok tökéletes kialakításához még néhány évre van szükség, de ezen órátípusok más-más környezetben értékes motívumokkal gazdagodva, praktikus órátípusokká válhatnak.

A nagymegyeri Kilencéves Alapiskola és Középiskola tantestülete azért tartja időszzerűnek azt, hogy az említett órátípusokról beszéljünk, írjunk, hogy ezáltal több tapasztalat összegezéséből egy sajátos órátípus alakuljon ki.

Itt most röviden ezen órátípusokat vázolom.

1. Az előkészítő óra felépítése (akkor, ha nem műsoros óra!)

a) A feladatok ellenőrzése, feleltetés 12 perc, összefüggő-egységek alapján, motívációk.

b) Az új és a régi kapcsolata, vagy az előző órán megkezdett tematika befejezése.

c) Az egész tematikus egységet részekre daraboljuk, egy-egy tanulót bizonyos részfeladatokkal bízunk meg, és az anyag bővítése céljából szemelvényt adunk ki a tanulóknak.

d) A program összeállítása és az anyaggal kapcsolatos kép esetleges bemutatása.

Házi feladat kijelölése, 5 perc.

„A műsoros óra”:

a) Szervezés 2 perc.

b) A tanulók beszámolója a program alapján, 32–34 perc.

c) Az óra értékelése, megbeszélés, kiegészítés, 4–6 perc.

d) Házi feladat kijelölése és megbeszélése. 3–5 perc.

A műsoros órát a tanulók saját maguk dolgozzák fel, a pedagógus csak irányítja és bizonyos támpontokat és forrásmunkákat jelöl ki a tanulók részére. Rendszerint egy-egy kiváló íróról tartanak ilyen órát, mint pl.: József Attila, Ady Endre, Petőfi Sándor, Móricz Zsigmond stb. Ilyen órátípusból negyedévenként egyet, legfeljebb kettőt tartanak.

Ennek az órának előnye: a nyelvkészség fejlesztése, a fellépés gyakorlása és az, hogy a tanulók egységes szemléletben látják az órát. Ajánlatos ezt az órát felvenni magnóra, így a tanulók jó tulajdonságait és esetleges nyelvi hibáit is jobban tudjuk szemléltetni.

2. Riport óra.

A riport óra jellegzetessége, hogy a tanulók a szerzett ismeretek alapján, valamint az anyaghoz olvasott házi olvasmányok és szemelvények áttanulmányozása révén a tanítás anyaga élményszerűvé válik, és a tanulók a magnetofon felhasználásával saját fantáziájukkal kiszínezve az anyagot riportszerűen adják elő. Ezt az órátípust főleg: földrajz, történelem, nyelvek és biológia órán lehet alkalmazni.

3. Programolt tanítási mód.

E tanítási mód jól alkalmazható főleg a reál tantárgyaknál. Itt a tanító a tanulóknak a feladatot úgy adja meg, hogy a részfeladatok elvégzése után, ellenőrizni tudja a feladat megfejtésének helyességét.

Előnye az, hogy az egész osztály, avagy az osztály egy bizonyos része önállóan dolgozhat az írásban megadott program alapján, pl.: a kémiai és a fizikai kísérletek elvégzésénél. Ez a módszer alkalmazható az irodalom és a történelem tanításánál is.

A tanító munkája az összefoglaló ismétléseknél.

A tanulók három kérdést kapnak. Az első kérdés az anyagból indul ki. A második kérdés a logikai kapcsolat és a következtetés alapján történő megoldás. A harmadik kérdés felismerés, kép, vagy szemelvény alapján.

4. Magnetofonnal, diafilmmel és lemezjátszóval kapcsolt óra.

Ez tulajdonképpen nem új órátípus, hanem csak a klasszikus órátípusok megújítása új technikai segédeszközökkel. Nagyon fontos, hogy az iskola igazgatók és a szaktanítók állandóan figyeljék az elért eredményeket és a hatást a tanulóknál, és ezek szerint tökéletesítsék ezen órátípust.

5. Összehasonlító órátípus.

Ez sem teljesen új, csak kevésbé használatos órátípus, de igen célszerű a gyermek logikai gondolkozási készségének fejlesztésére.

Lényege az, hogy a tanulók saját maguk oldják meg az új anyagot a hasonló eddigi ismeretek alapján.

Pl.: földrajzból, a Balkán- és Appennini-félsziget fizikai földrajzi ismeretei alapján a tanulók saját maguk alkotnak képet a Pireneusi-félszigetről.

Számítanból a hatszög alapján kiszámítják a nyolc- és tizenkét oldalas sokszög területét.

Mi a szaktantermes rendszer előnye?

1. A pedagógus alaposabban tud felkészülni a tanítási órára, több szemléltető eszköz áll rendelkezésére, amelyeket már előző nap a kabinetekben előkészít.

Továbbá a tanító már előző napon előkészítheti a táblai vázlatot is, e vázlatot a párhuzamos osztályokban kedvezően tudja kihasználni. Ezt az időt, amelyet így nyer a tanítás elmélyítésére fordíthatja.

2. A szaktanítónak nem kell állandóan magával hordania a segédeszközöket, ezáltal a segédeszközök kevésbé rongálódnak.

A biológia, kémia és fizika tanítónak minden kísérleti anyag rendelkezésére áll a megfelelő szaktanteremben és a mellette levő szak-kabinetben.

További előnye az, hogy párhuzamos osztályokban egy tanítja a kémiát, fizikát, biológiát, sőt úgy vannak az órák előztva, hogy matematika-fizika szakkal rendelkezők, vagy csak fizikát, vagy csak matematikát tanítanak.

3. A szaktantermek kiépítésénél fontos a szakkönyvtár és a szakkabinet kiépítése. Nagy előnye az is, hogy a szakkönyvtár a szakkabinetben, vagy a szaktanteremben van elhelyezve, így a szaktanítónak minden a kezében van.

Az egyes szaktantermekben filmvetítő és diafilmvetítő kabin is van, amelyekben a vetítőgépeken kívül megtaláljuk a dia és egyéb filmeket is.

A tanulók szempontjából milyen előnyöket ad?

1. A tanítás menete érdekesebb és sokkal változatosabb. A szemléltető eszközök huzamosabb ideig állnak a tanulók rendelkezésére, így tartósabb anyagismeretet kapnak.

2. A szaktantermes rendszer a tanulókat nagyobb rendszeretetre neveli, amennyiben kénytelenek majdnem minden tanítási óra után tanszereiket, tankönyveiket eltenni a táskájukba.

Az ilyen iskolán a tanulók fegyelme jobb és a tanulók a szaktanteremben jobban figyelnek, mint az osztálytermekben.

A szaktantermes iskolákban a szervezési munka.

A szaktantermek fokozatos kiépítésénél nagy gondot kell fordítani az egyes termek harmonogramjának elkészítésére. Fel kell tüntetni a szaktantermek vezetőjét, ezenkívül azt, hogy a szaktantermet mely osztályok látogatják, hány tanulóval, kik tanítanak a szaktanteremben, továbbá a szaktanterm pontos leltárát felfektetni.

Miből fedezik a szaktantermes iskolák a költségeket?

1. Az állami költségvetésből.

2. A szülői munkaközösség hozzájárulásából — és

3. A szakkabinet szemléltető eszközeit a szaktanító által készített eszközökkel is gyarapítják.

A több napos itt-tartózkodásom alatt láttam, hogy a tantestület és az igazgatóság, valamint a Szülői Munkaközösség a legaktívabban fáradozik azért, hogy minél szebb eredményeket érjenek el. Az elementáris osztályoktól kezdve minden osztályban voltam egész az érettségi előtt álló osztályokig és kellemesen tapasztaltam, hogy a tanulók aktivitása jó, mely nemcsak a felelések számában, hanem a logikus önálló gondolkodásban is tükröződik. Feleletükben nemcsak a tankönyv szavaira támaszkodnak, hanem arra is, amit más könyvekből, szakirodalomból, vagy rádióból, televízióból sajátítottak el.

Nagyon szép órákat láttam: tárgyszeretből, honismeretből, földrajzból, történelemből, oroszból, magyarból, szlovákból.

A szaktantermes oktatás kétségtelenül igényesebb oktatási mód, sokkal több felkészülést (értem azt szakmailag) igényel a pedagógustól, azonkívül pedagógiai felkészülést is. Az ilyen iskolában a tantestület tagjainak a saját tantárgyuk körében a legújabb eredményekkel tisztában kell lenni. Állandóan tanulmányozni kell a szakpedagógiai és módszertani folyóiratokat. Az igazgatóktól szintén több és igényesebb munkát követel, de az is biztos, hogy ezen többletmunka eredménye megmutatkozik a tanulók fellépésében, tudásában és aktivitásában.

Ma már nálunk több helyen bevezetik e szaktantermes oktatást. Kíváncsi vagyok azoknak is, hogy hasonló szép sikereket érjenek el, mint a nagymegyeri Kilencéves Iskolában és a nagymegyeri Általános Középiskolában.

